

ԱՐՄԵՆ ԻՍՐԱՅԵԼՅԱՆ, ք.գ.թ.

ՀՀ ԳԱԱ, արևելագիտության ինստիտուտ,

Իրանի Բաժնի գիտաշխատող

էլ. փոստ՝ armen.israyelian@gmail.com

DOI: 10.56813/2953-786X-2022.2-115

**ԼՐԱՏՎԱՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ԴԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՎ ԻՐԱՆԻ
ՀԱՐԱՔԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ**

Ներածություն

Վերջին տասնամյակում տեղեկատվական տեխնոլոգիաների զարգացումն ու «նոր մեդիայի» ի հայտ գալը զգալիորեն մեծացրել են լրատվամիջոցների դերը պետությունների հարաբերությունների ձևավորման և զարգացման գործում: Նոր մեդիայի դարում տեղեկատվական քաղաքականությունը երկրների արտաքին քաղաքականության առաջնահերթություններից է: Այն երկրները, որոնց հաջողվում է գործընկեր պետությունների նկատմամբ համակարգված տեղեկատվական քաղաքականություն մշակել և իրականացնել, ապա այդ երկրները հանրային դիվանագիտության միջոցով շոշափելի արդյունքներ են արձանագրում և նրանց նկատմամբ սովորաբար «տեղեկատվական գրոհ» կազմակերպելը բավական բարդ է լինում:

Ապատեղեկատվությունը, կամ «Fake news»-ն այսօր պետություններին սպառնացող մարտահրավերներից մեկն է: Խնդիրն այն է, որ բացի հասարակության շրջանում մեդիագրագիտության մակարդակի բարձրացումից, արդյունավետ այլ գործիք գոյություն չունի պայքարելու 21-րդ դարի այդ սպառնալիքի չեզոքացման համար:

Հոդվածում Հայաստանի և Իրանի օրինակով ներկայացվում են երկու երկրների հարաբերություններում տեղեկատվության ոլորտում առկա խնդիրները, առաջարկվում՝ արդյունավետ համագործակցություն ձևավորելուն, ինչպես նաև ապատեղեկատվության տարածումը կանխելուն միտված համապատասխան գործողությունները:

Տեղեկատվության ոլորտում առկա խնդիրները

Հետխորհրդային շրջանում Հայաստանի և Իրանի միջև ձևավորված սերտ համագործակցությունը, փոխայցերի ընթացքում տարբեր ոլորտների ներկայացուցիչների միջև տեղի ունեցած ակտիվ շփումները, միջկառավարական հանձնաժողովների աշխատանքների արդյունքներով ձևավորված իրավապայմանագրային բազան միջպետական հարաբերությունների ձևավորման գործում շոշափելի արդյունք են տվել [Իսկանդարյան, 2015: 96]: Սակայն, պետք է արձանագրել, որ երկու երկրների հասարակությունների փոխճանաչման մակարդակի բարձրացմանն ուղղված բավարար քայլեր չեն կատարվել: Քանի որ Հայաստանի և Իրանի միջև տեղեկատվության ոլորտում համագործակցությունը բավականին թույլ է, անցնող տասնամյակների ընթացքում լրատվամիջոցներին ոչ միայն չի հաջողվել հանրային դիվանագիտության գործիքների օգտագործմամբ բարձրացնել փոխադարձ ճանաչողության մակարդակը, այլև հայ և իրանցի լրագրողների միջև համակարգված համագործակցության բացակայությունը նոր խնդիրներ է ստեղծել:

1. Հայաստանի ու Իրանի հասարակությունները հիմնականում միմյանց հետ շփվում են միջնորդավորված՝ այլ երկրների լրատվամիջոցների միջոցով: Հայաստանյան լրատ-

վամիջոցներն Իրանի վերաբերյալ տեղեկատվությունը հիմնականում ստանում են արևմտյան և ռուսական աղբյուրներից, իսկ իրանական լրատվամիջոցները Հայաստանի վերաբերյալ տեղեկատվությունը հիմնականում ստանում են միջազգային մամուլից, իսկ հայ-ադրբեջանական հակամարտությանն առնչվող տեղեկատվությունը՝ ադրբեջանական մամուլից [Anaj.ir, 2021 (1)]: Բնականաբար, այդպիսի իրողության պայմաններում Արցախյան հիմնախնդրի, կամ միջուկային ծրագրի վերաբերյալ երրորդ կողմի աղբյուրները վերոնշյալ հարցերի վերաբերյալ համապարփակ օբյեկտիվ պատկեր չեն տալիս՝ թուրիմացություն առաջացնելով հայ և իրանցի ընթերցողների շրջանում:

2. Չհամակարգված համագործակցության պայմաններում հայ և իրանցի լրագրողները տեղեկատվության իսկությունը ճշտելու հնարավորություն չեն ունենում: Այդ համատեքստում թերևս արժե ընդգծել հայ և իրանցի լրագրողների՝ համապատասխանաբար պարսկերեն և հայերեն լեզուների բավարար չափով չտիրապետելու հանգամանքը: Լրագրողները երբեմն ոչ դիտավորությամբ այնպիսի նյութեր են հրապարակում [Irna.ir (1), 2022], որոնք երկու երկրների հասարակությունների շրջանում անվստահության մթնոլորտ են ձևավորում: Նմանատիպ նյութերը խիստ սուբյեկտիվ մեկնաբանությամբ հայտնվում են նաև երրորդ կողմի մամուլում, դառնում՝ տվյալ երկրների փորձագետների շահարկման առարկա՝ վնասելով ինչպես Հայաստանի, այնպես էլ Իրանի շահերը:

3. Վերոնշյալ խնդիրների առկայությունը Հայաստանի և Իրանի հարաբերությունների խաթարմամբ շահագրգիռ երկրների և ուժերի առջև ապատեղեկատվություն տարածելու լայն դաշտ է բացում: Բացի Հայաստանի և Իրանի հասարա-

կությունների շրջանում անվստահության մթնոլորտի ձևավորումից՝ «Fake news»-երի տարածման արդյունքում ձևավորվում է կեղծ օրակարգ, որի շուրջ երկու երկրների հասարակական-քաղաքական շրջանակները սկսում են դիսկուրս ծավալել: Այնուհետև լրատվամիջոցները լուսաբանում են այդ կեղծ օրակարգի շուրջ ծավալվող քննարկումները՝ ակամա նպաստելով ապատեղեկատվության տարածմանը [Anaj.ir, 2022 (2)]: Հայաստանի և Իրանի հարաբերությունների դեմ պարբերաբար կազմակերպվող «տեղեկատվական գրոհների» արդյունքում այնպիսի ընկալում է ձևավորվում, կարծես Հայաստանի և Իրանի միջև լուրջ խնդիրներ կան: Այդ հանգամանքը վտանգավոր է այն առումով, որ նման ընկալումները կարող են բացասական ազդեցություն թողնել որոշումների կայացման վրա [5]:

Տեղեկատվության ոլորտում առկա խնդիրները լուծելու ուղիները

Հայաստանի և Իրանի հասարակությունների մեծամասնությունը միմյանց նկատմամբ դրական են տրամադրված: Այդ հանգամանքը տեղեկատվության ոլորտում փոխվստահության մթնոլորտում արդյունավետ համագործակցության լավ նախապայման է:

Ժամանակակից տեխնոլոգիաները մի կողմից հայկական և իրանական լրատվամիջոցներին լայն հնարավորություն են տալիս նպաստելու պետությունների հարաբերությունների զարգացմանը, մյուս կողմից՝ էլեկտրոնային լրատվամիջոցների և սոցիալական ցանցերի բազմազանությունը մի շարք խնդիրներ են առաջացնում: Այդ խնդիրները լուծելու և առկա մարտահրավերներից բխող սպառնալիքները կառավարելու

նպատակով անհրաժեշտ է Հայաստանի և Իրանի լրատվամիջոցների միջև փոխգործակցության դաշտ ձևավորել: Այն կարող է ենթադրել համագործակցության մասին հուշագրերի ստորագրում, համատեղ կոնֆերանսների, ցուցահանդեսների անցկացում, համագործակցության հարթակների ձևավորում, և այլն:

Երկրների պաշտոնական քաղաքականությունը ներկայացնելու գործում պետական լրատվական գործակալություններին կարևոր առաքելություն է վերապահված: Նրանց ճիշտ քաղաքականությունը կարող է ուղենիշ լինել էլեկտրոնային մյուս կայքերի, ընդհանրապես նոր մեդիայի համար: Հետևաբար ցանկալի արդյունք ունենալու համար պետական լրատվականների թույլ տված վրիպումները պետք է հասցնել նվազագույնի:

Հայաստանի պետական «Armenpress» և Իրանի պետական «IRNA» լրատվական գործակալությունների միջև ստորագրված համագործակցության մասին հուշագրի համաձայն՝ նախատեսվում էր գրասենյակներ բացել համապատասխանաբար Թեհրանում և Երևանում [3 (2)]: Սակայն, մինչ օրս ձեռք բերված պայմանավորվածությունների մի մասը կյանքի չի կոչվել, և արդի հիմնախնդիրների ֆոնին հետագա համագործակցության վերաբերյալ քննարկումներ անցկացնելու անհրաժեշտություն կա:

Պետական երկու լրատվական գործակալությունների միջև համագործակցությունը կարող է դրսևորվել հետևյալ ոլորտներում.

- կառավարությունների գործունեության վերաբերյալ երկկողմ հետաքրքրություն ներկայացնող տեղեկատվության փոխանակում և լուսաբանում,

- պաշտոնյաների, փորձագետների, մշակութային գործիչների մասնակցությամբ հարցազրույցների կազմակերպում,
- Հայաստանում և Իրանում տեղի ունեցող իրադարձությունների վերաբերյալ կարճամետրաժ տեսանյութերի պատրաստում՝ ամսական կտրվածքով,

- զբոսաշրջային վայրերի և կրթական հաստատությունների վերաբերյալ ռեպորտաժների պատրաստում:

Ինչպես հայկական, այնպես էլ իրանական ոչ պաշտոնական էլեկտրոնային լրատվամիջոցների, օրաթերթերի, դրանց սպասարկող սոցցանցային ռեսուրսների մեծամասնությունը վերջին տարիներին հայաստանյան իրանագետների ջանքերի շնորհիվ [2, 2016: 57] Հայաստան-Իրան հարաբերությունները լուսաբանում է դրական լույսի ներքո: Այդ լրատվականների ուշադրության կենտրոնում են գտնվում երկու երկրներում տեղի ունեցող զարգացումները: Սա շատ կարևոր նախապայման է. այն վկայում է, որ համակարգված աշխատանք տանելու դեպքում հնարավոր կլինի հասնել լավ արդյունքի:

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ լրատվամիջոցներն անկախ են և իրենք են մշակում տեղեկատվական քաղաքականությունը, այս ոլորտում բնականաբար պետական վերահսկողական գործիքների (*խոսքը գրաքննությանը չի վերաբերում*) կիրառումը սահմանափակ է: Այստեղ պետության դերն այն է, որ գիտաժողովների, ցուցահանդեսների կազմակերպմամբ կարողանա երկու երկրների ԶԼՄ-ների ներկայացուցիչներին ծանոթացնել միմյանց հետ, որոնք որևէ հարցի շուրջ երկմտելիս, մինչև նյութի հրապարակումը կխորհրդակցեն գործընկերների հետ:

Սոցիալական ցանցերն արդի շրջանում լրատվության տարածման ամենաարդյունավետ հարթակն են: Սակայն,

դրանք միևնույն ժամանակ լուրջ խնդիրներ են առաջացնում: Սոցցանցերի առանձնահատկությամբ պայմանավորված ոլորտում իրավիճակը կառավարելն անհնար է: Եթե էլեկտրոնային լրատվամիջոցների դեպքում հնարավոր է խմբագրության հետ ծագած խնդիրները հարթել, ապա սոցցանցերի դեպքում այն անհնար է: Որովհետև պարզ չէ, թե տվյալ ռեսուրսը որ երկրից, որ ուժի կողմից և ինչ նպատակով է օգտագործվում:

Խնդիրն այն է, որ երբեմն հեղինակավոր լրատվամիջոցներն ու փորձագետներն են ընկնում սոցցանցերի լարած ծուղակում [Armenpress.am, 2022] և վերաթողարկում՝ այնպիսի հրապարակումներ, որոնք մեղմ ասած չեն համապատասխանում իրականությանը [8 (2)]՝ կրկին անվստահության մթնոլորտ ձևավորելով հասարակությունների շրջանում:

Եզրակացություն

Վերջին մեկ տասնամյակում հայկական և իրանական լրատվամիջոցներում մեր կողմից կատարված մշտադիտարկումը, տեղեկատվության մշակումն ու վերլուծությունները հիմք են տալիս եզրակացնելու, որ տեղեկատվական դաշտում սոցիալական ցանցերի դերակատարության մեծացմամբ ապատեղեկատվության տարածման ռիսկը գնալով մեծանում է: Այսպիսի իրողության պայմաններում պետական լրատվական գործակալությունների դերն ավելի է արժևորվում: Սակայն, այնուամենայնիվ, թեև պետական գործիքների կիրառմամբ տեղեկատվական դաշտում կարելի է հաստատել կողմերի համար ընդունելի խաղի կանոններ, բայց միևնույն է, տեղեկատվական ոլորտում խնդիրների լուծման ամենաարդյունավետ միջոցը դա մեղիագրագիտության մակարդակի բարձրա-

ցումը, համագործակցության հարթակների ձևավորումն ու լրատվամիջոցների միջև համակարգված շարունակական համագործակցությունն են:

ARMEN ISRAYELYAN, Ph. D

Institute of Oriental Studies, NAS RA, Researcher

Department of Iranian Studies, YSU, Assistant

e-mail: armen.israyelian@gmail.com

THE ROLE OF THE MEDIA IN ARMENIA-IRAN RELATIONS

The article discusses the existing problems in the field of information in the relations between Armenia and Iran. The first part refers to the activities of state news agencies, electronic media, newspapers and social networks. The second part of the article presents the mechanisms for establishing mutually beneficial cooperation. The steps taken to prevent the spread of fake news are presented. The monitoring of Armenian and Iranian media content in the last decade shows, that the risk of spreading fake news increases with the increasing role of social media. So, the state media play an important role in increasing of public awareness and collect the views, information and attitudes toward certain issue. In any case, the most effective way to solve problems in the information sector are cooperation between the media and to increase the level of media literacy.

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Իսկանդարյան 2015, Հայաստան-Իրան մշակութային հարաբերությունները (1991-2013 թթ.), Ժամանակակից Եվրասիա, հ. 4, էջ 96-108:

2. Տոնոյան 2016, Հայաստան-Իրան հարաբերությունների մեկնաբանումը երկու երկրների ԶԼՄ-ներում, Իրան-Հայաստան-Վրաս-

տան. Խաղաղ հարևանության և զարգացման տեսլականներ, էջ 56-60:

3. Armenpress to open office in Iran 2017: Available at: <https://www.irna.ir/news/82707342/>, accessed Jun 07, 2022. (2).

4. Ayatollah Seyed Hassan Ameli: Nagorno Karabakh is the main base of the PKK and PJAK forces 2019: Available at: <https://www.irna.ir/news/83512647/>, accessed Jun 10, 2022. (1).

5. Armenia carried out this military operation to divert public opinion 2020: Available at: <https://bit.ly/3mMDZpm>, accessed Jun 14, 2022.

6. Armenia is provoking a war in Nagorno Karabakh 2021: Available at: <http://www.anaj.ir/?p=14221>, accessed Jun 14, 2022. (1).

7. Armenian provocative statement on Nagorno-Karabakh 2022: Available at: <http://www.anaj.ir/?p=28571>, accessed Jun 14, 2022. (2).

8. Israel provided information on Azerbaijani UAV to Armenia 2020: Available at: <https://bit.ly/399wlC4>, accessed Jun 9, 2022.

9. Iranian Foreign Ministry says widely circulated tweet falsely attributed to former envoy 2022: Available at: <https://armenpress.am/eng/news/1090161/>, accessed Aug 12, 2022.